

اشارات انگاہ ادیان مذہب

شناخت نامہ اسطورہ های ہندی

ترجمہ

محمد شگری فومشی
اکرم دڑھوست گنک

پل ماسون اورسل
لوئیس مورین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

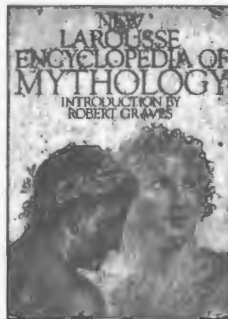

اشارات
دانشگاه ادیان و مذاهب

.....
۱۳۹۸

این اثر ترجمه‌ای است از:

P. Masson-Oursel; Louise Morin, Indian Mythology, in: New Larousse Encyclopedia of Mythology, F. Guirand et al., with an Introduction by R. Graves, Yugoslavia, 1987, pp. 324-379.

سرشناسه	ماسون اورسل، پل، ۱۸۸۲-۱۹۵۶م	Masson-Oursel, Paul.
عنوان و نام پدیدآور	شناخت‌نامهٔ اسطوره‌های هندی / نویسندگان پل ماسون اورسل، لوئیس مورین؛ مترجمان محمد شکری فومشی، اکرم دژه‌وست گنگ.	
مشخصات نشر	قم: دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۹۸.	
مشخصات ظاهری	۲۲۴ص: مصور.	
فروست	(انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۸۰).	
شابک	978-600-6730-68-4	
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا.	
یادداشت	عنوان اصلی: New Larousse Encyclopedia of Mythology: Indian Mythology	
موضوع	اساطیر هندی. Indian Mythology	
شناسه افزوده	مورین، لوئیس، Louise, Morin, ۱۹۰۰-۱۹۵۰م، مؤلفه.	
شناسه افزوده	شکری فومشی، محمد، Mohammad, Shokri-Foumeshi, ۱۳۵۰-، مترجم.	
شناسه افزوده	دژه‌وست گنگ، اکرم، Akram, Dejhooost-Gank, ۱۳۵۳-، مترجم.	
شناسه افزوده	دانشگاه ادیان و مذاهب.	
رده‌بندی کتبه	۱۳۹۸ ۹ش ۱۲/م ۱۲۱۶/ب۱	
رده‌بندی دیوینی	۲۹۶/۵۲۱۱	
شماره کتابشناسی ملی	۲۲۲۰۵۳۷	

شناخت نامہ اسطوره های ہندی

پل ماسون اورسل
لوئیس مورین

ترجمہ
محمد شکری قومشی
اکرم دژہوست گنک

انتشارات دانشگاه ادیان و مذہب
معاونت پژوهش

قم، پردیسان، روبه روی مسجد امام صادق (علیه السلام)، دانشگاه ادیان و مذاهب.
تلفن: ۱۳ - ۰۲۵ ۳۲۸۰۲۶۱۰، ۰۲۵ ۳۲۸۰۳۱۷۱ (۰۲۵)
تلفکس مرکز بخش و فروش: ۰۲۵ ۳۲۸۰۶۶۵۲ (۰۲۵)
فروشگاه اینترنتی:

www.urd.ac.ir www.Press.urd.ac.ir press@urd.ac.ir

شناخت نامه اسطوره های هندی

• نویسندگان: بل ماسون اورسل، لوئیس مورین

• مترجمان: محمد شکری فومشی، اکرم دژ هوست گنگ

• ناشر: انتشارات دانشگاه ادیان و مذاهب

• نوبت چاپ: اول، زمستان ۱۳۹۸

• چاپ: موسسه بوستان کتاب

• شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

• قیمت: ۳۵۰۰۰ تومان

• شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۳۰-۶۸-۴

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع و پیگرد قانونی دارد.

فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجمان.....
۱۱	پیش‌گفتار.....
۱۱	پیچیدگی دینی جامعه هندو.....
۱۴	آیین‌های غیر آریایی.....
۱۶	سنت آریایی: آیین ودا - برهمایی.....

بخش نخست: درمه برهمایی

۲۲	پیش‌درآمد.....
۲۳	ایندره.....
۲۶	ایندره و دیو وریتره.....
۲۸	ایزدان نیروهای کیهانی: میتره و ورونه.....
۳۱	ناستیاها یا اشوین‌ها: ریبهوها.....
۳۴	اسطوره‌های شهرباری.....

بخش دوم: اساطیر طبقه روحانیان

۳۶	پیش‌درآمد.....
۳۶	کیش آگنی.....
۴۰	سومه.....
۴۳	ساوِیترَه (ساوِیتری).....
۴۴	سوریه.....
۴۷	اوشَس.....
۴۸	پوشَن.....
۴۹	پرِجَپتی.....
۵۰	بریهِسپَتی.....
۵۰	آدیتی.....
۵۱	تواشتر.....

بخش سوم: اسطوره‌های مردمی دیوان

۵۴	پیش‌درآمد.....
۶۲	اسوره‌ها.....
۶۷	راکشه‌ها.....
۶۸	نخستین تجسد راوَنه: هیرَنیه کشیپو.....
۷۳	دومین تجسد: راوَنه.....
۷۴	سومین تجسد: شیشوپاله.....
۷۹	ناگه‌ها.....
۸۱	پریکشیت.....
۸۲	اوتنکه و گوشواره‌ها.....
۸۴	رودره و ماروت‌ها.....
۸۸	خاستگاه شیوا و ویشنو.....
۸۹	حوری‌های گنده‌روَه.....

بخش چهارم: اساطیر انتزاعی براهمنه‌ها

۹۶	پیش‌درآمد.....
۹۷	برهما و سرسوتی.....
۱۰۱	کاهنان و قهرمانان اسطوره‌ای.....
۱۰۵	ماتهریشون: بهریگوها.....
۱۰۶	کیهان‌شناسی.....
۱۰۷	فرجام‌شناسی.....

بخش پنجم: درمه‌های دگراندیش

۱۱۰	کیش جینه.....
۱۱۲	تیرتنکره‌ها.....
۱۲۰	دیگر تیرتنکره‌ها.....
۱۲۰	کیش بودا.....
۱۲۱	داستان زندگی بودا.....

۱۲۲	 تولد و کودکی بودا
۱۲۴	 ازدواج بودا
۱۲۷	 رسالت و دست فروشستنِ بزرگ
۱۳۰	 روشن‌بینی
۱۳۴	 موعظه
۱۳۵	 فیل خشمگین
۱۳۷	 معجزهٔ بزرگ سروستی
۱۳۷	 تغییر کیش خانوادهٔ بودا
۱۳۸	 نذر کودک
۱۳۹	 نذر میمون
۱۳۹	 مرگ بودا
۱۴۱	 جاتکه‌ها
۱۴۵	 تکثر بودا
۱۴۵	 بازنمود هنری بودا شاکیه‌مونی
۱۴۶	 از دینکره تا میتریه، بوداهای مَنوشی
۱۴۷	 بوداهای دهیانی
۱۴۸	 بُدْهِیسْتَوَه‌های دهیانی: اَوُلْکِیتَشَوَرَه
۱۵۱	 دیگر بُدْهِیسْتَوَه‌ها: منجوشری، میتریه، کشیتی‌گرِبْهه
۱۵۵	 نفوذ اساطیر هندویی در کیش بودا

بخش ششم: اساطیر هندویی

۱۶۰	 پیش‌درآمد
۱۶۰	 کیش ویشنو
۱۶۳	 تجسدهای ویشنو
۱۶۵	 تجسد ماهی، متسیه
۱۶۷	 تجسد گراز وحشی، وراهه اوتاره
۱۶۸	 تجسد لاک‌پشت دریایی

۱۷۳		کریشنه
۱۸۲		رامه
۱۹۰		کیش شیوا
۱۹۷		داستان فرعی شیوا
۱۹۷		پاروتی
۲۰۱		فرزندان و شیوا و پاروتی
۲۰۶		کووره (کوبره)
۲۰۷		سه‌گانه
۲۱۲		دامنهٔ گسترش اسطوره‌های هندو
۲۱۳		نمایه

مقدمه مترجمان

کتابی که پیش رو دارید بخشی از دانشنامه مشهور اساطیر لاروس است؛ دانشنامه‌ای به‌روزشده که جنبه‌های گوناگون اساطیر ملل مختلف جهان، از ابتدایی تا پیشرفته، در آن بازتاب یافته است. زمانی، بخش‌های گوناگون این دانشنامه سترگ، به پیشنهاد زنده‌یاد مهرداد بهار، به چند مترجم سپرده شد تا با ترجمه آن‌ها به پارسی، فارسی زبان نیز بتوانند از این مجموعه عظیم بهره ببرند. اساطیر بین‌النهرین و اساطیر یونان و اساطیر مصر را ابوالقاسم اسماعیل‌پور و اساطیر روم و سلت را محمد شکری فومشی ترجمه کرده‌اند و اکنون، شناخت‌نامه اسطوره‌های هندی در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌گیرد. نویسندگان این اثر، همانند سایر نویسندگان مجموعه، محتوا را کاملاً هدفمند برگزیده‌اند و به طور نظام‌مند به تألیف آن همت گماشته‌اند. ایشان کوشیده‌اند در این کتاب نسبتاً کوچک از اسطوره‌های مهم هندی شرحی زیبا و توصیفی عالمانه به دست دهند. بیشتر این اسطوره‌ها هنوز زنده‌اند و در زندگی روزمره هندی‌ها نقش ایفا می‌کنند؛ چنان که گویی اهمیتشان در اندیشه مؤمنان آن هرگز کم‌رنگ نخواهد شد.

هدف این کتاب چنان نیست که ژرف‌نگری آن فقط به کار متخصصان آید. کتاب به نحوی به رشته تحریر درآمده که همگان بتوانند به درک درستی از اساطیر هند دست یازند. ازین‌رو، برای مترجمان جای بسی خوش‌وقتی است که با ترجمه آن به قند پارسی این «کتاب علمی برای همه» را در اختیار فارسی‌زبانان قرار می‌دهند.

اما این مقدمه کوتاه را بدون قدردانی ویژه از دکتر محمد روحانی و دکتر مهدی لک‌زایی، هر دو عضو هیئت علمی دانشگاه ادیان و مذاهب، نباید به پایان ببریم که نه‌تنها در ضبط صحیح اعلام و اسامی خاص، که با مطالعه سراسر کتاب و یادداشت‌های عالمانه فراوان یاورِ بزرگ مترجمان

بودند. کوشش‌های ستودنی آنان چنان تأثیری در کل اثر داشت که چنانچه اثر حاضر پیش‌تر منتشر می‌شد، چنان پیراسته از سهویات نبود که شایستهٔ مخاطبان فرهیخته است. امیدواریم خوانندگان فاضل از رویکرد مترجمان در نوع ضبط شمار بسیار اندکی از اعلام مهربانانه درگذرند که مجبور شدند به دلیل شهرت آن اسامی از ضبط واقعی آن‌ها صرف‌نظر کنند و صورت‌های مرسوم و جاافتاده را بپذیرند.

مترجمان قدردان حمایت‌های معاون سابق پژوهش دانشگاه ادیان و مذاهب، جناب آقای دکتر محمد جاودان، هستند که نه تنها همواره پشتیبان و مشوق مترجمان بودند، که با بازبینی کل اثر و اصلاح و ارائهٔ پیشنهادهای سازنده بر غنای آن افزودند. همچنین، مترجمان از محبت‌های جناب آقای دکتر مهدی فرمانیان، معاون محترم پژوهش دانشگاه ادیان و مذاهب جناب آقای مهدی محمدی شجاعی مدیر محترم انتشارات، بسیار سپاسگزارند که این اثر را چنان که بایسته بود به زیور طبع آراستند. در اینجا قدرشناسی عمیق خود را تقدیم آقایان علی مصدق و شهرام بردبار می‌کنم که با علاقهٔ فراوان امور فنی و رایانه‌ای اثر را به نحوی ستودنی به انجام رساندند.

همچنین، مدیون محبت‌های خانم فهیمه زعفرانی (دانشجوی دکتری ادیان ایرانی در دانشگاه ادیان و مذاهب) و خانم منزله‌تول موسوی (دانشجوی کارشناسی ارشد ادیان شرق در همان دانشگاه) هستیم که در نمونه‌خوانی متن و نمایهٔ اثر با علاقه فراوان به یاری مترجمان آمدند.

از این‌که می‌بینیم از این پس علاقه‌مندان به ادیان شرق و دانش‌پژوهان و دانشجویان هندشناسی می‌توانند از خواندن کتابی کوچک و پُر بار بهره ببرند، خرسندیم.

م. شکری فومشی

ا. دژه‌وست گنک

زمستان ۱۳۹۸

پیش گفتار

پیچیدگی دینی جامعه هندو

اساطیر هند به جنگلی تاریک می‌ماند که در آن درختان و رستنی‌های بی‌شمار در هم پیچیده‌اند. هنگامی که وارد آن می‌شوید، روشنی روز را فروخزیده در اعماق آن می‌یابید و حتی مسیری را که خود برگزیده‌اید از یاد می‌برید. ازین رو، برای بیان مختصر و شرح موجز آن نباید به ساده‌نویسی مفرط روی آورد. این رویکرد، در مطلوب‌ترین شرایط ممکن، می‌تواند راهی هرچند باریک به سوی جست‌وجو و بررسی روشمند در این حوزه پهن‌اور بگشاید. در همه اعصار، حوزه رودخانه‌های سند^۱ و گنگ^۲ و فلات دکن مسکن اقوام مختلف و فاقد یکپارچگی - اما هر یک در سطحی از سطوح مختلف تمدن، از بسیار بدوی تا بسیار توسعه‌یافته - بود. مهاجمان آریایی که از شمال غرب وارد هند شدند، بین سال‌های ۳۰۰۰ و ۱۵۰۰ پیش از میلاد، ابتدا در منطقه پنجاب، در شمال دره رود سند و شاخ‌آبه‌های آن، متوطن شدند. آن‌ها فرهنگ پیشرفته‌تر

1. Simdh

2. Gamgā

دراویدهای^۱ سیه‌چرده را، که خود احتمالاً با فرهنگ کلدانی‌ها^۲ (بر اساس حفاری‌های هَرپّا / هاراپا^۳) ارتباط داشتند، می‌شناختند و با قبایل وحشی و بی‌تمدنی که به گویش‌های موندای^۴ تکلم می‌کردند و گویش ایشان با گویش‌های سیه‌چردگان و رنگین‌پوستان هند و چین و استرالیا پیوند داشت آشنا بودند. غرابت بزرگ و خصوصیت ویژهٔ هند آن است که به‌رغم تغییر و تحول هر چیزی در دنیا در این سرزمین هیچ‌چیز تغییر نکرده است؛ چنان که حتی امروز نیز سه عنصر - موندایی، دراویدی و آریایی - را می‌توان کاملاً واضح و مجزا از هم و در عین حال در ترکیبی بی‌شمار آمیخته به هم - که حتی عناصر مغولی را نیز در خود حفظ کرده - کنار یک‌دیگر یافت.

بنابراین، در نقطهٔ آغاز شناخت اساطیر هند باید بر وجود عوامل و سازه‌های گونه‌گون موندایی و دراویدی و آریایی تأکید کرد. دو عامل نخست در روزگاران بسیار قدیم ردّپا و نشانی مستقیم از خود بر جای نگذاشته‌اند؛ آن‌ها فقط از طریق ادبیات براهمنی - یعنی ادبیات آریایی‌های هند - باب حضور می‌یابند. نمود پیش‌تاریخی این ادبیات در وداها^۵ بازتاب یافته است؛ نمودی که امروزه بیش از پیش دارای ویژگی‌های نه‌تنها به‌طور اختصاصی «آریایی» که حتی به‌طور کلی «هندی» در نظر گرفته می‌شود. هم‌آمیختگی اسطوره‌های آریایی و غیر آریایی که مدتی مدید بدون هیچ‌گونه تعصبی «متأخر» در نظر گرفته می‌شد و به «دین هندو» معروف بود به قدیم‌ترین ادوار تاریخ هند بازمی‌گردد که عصر ودایی را در خود جای داده است.

۱. Drāviḍا اقوام سیه‌چهرهٔ هند پیش‌آریایی. (م)

۲. Chaldeanb کلد، کلدانی یا بابل جدید، تمدنی در هزارهٔ نخست پیش از میلاد در میان‌رودان (عراق امروزی). (م)

۳. Harappā شهری پیش‌آریایی در منطقهٔ پنجاب پاکستان امروزی. (م)

۴. Muṇḍā زبانی در مرکز و شرق هند و بنگلادش با اصلی ناشناخته. (م)

تندیس‌ای از معبد خورشید
در کُنارک (Konārka) در
اُریسا (Orissā).
قرن ۱۳ میلادی.

ویشنو (Viṣṇu) در
تجسد سوریه، ایزد
خورشید، با شکوه و
جلال بر باره‌اش نشسته
و پیش می‌تازد تا
روشنی را برای بشر به
ارمغان آورد؛ وی را
بپرورانند و پشتیبان او
باشد. بنا بر برهْمه
پورانه، سوریه خود را
به دوازده شکل متفاوت
آشکار کرد که ویشنو
نهمین شکل اوست.
اسب نماد دائمی
خورشید است و هفت
مادیان گردونهٔ خدای
خورشید را می‌کشند.

آیین‌های غیر آریایی

بومیان هند، که به زبان‌ها و گویش‌های وابسته به مونداتکلم می‌کردند، تا حدودی توت‌پرست^۱ بودند. در توت‌پرستی اعتقاد بر این بود که وجود قبیله و زندگی افرادی که به آن شکل بخشیده‌اند به وجود و حیات یک نوع رستنی (گیاه و درخت) یا یک نوع حیوان وابسته است. قربانی عبارت بود از ذبح حیوان برای جذب اصل حیاتی‌اش؛ آیینی که گاه با قربانی انسانی نیز همراه بود.

دراویدها چندان خشن نبودند. آنان قربانی خونین نداشتند و گوشت قربانی را نپخته و خام نمی‌خوردند. تکریم و تقدیرشان به بت‌ها محدود می‌شد و بر پیکره ایزدان‌شان مایع تطهیر شده می‌افشاندند، آن را خوشبو می‌کردند و بدان گل‌تاج می‌آویختند. این حرمت‌گذاری پرهیزکارانه، که به پوجا^۲ معروف است، در سکوت و رامش در هند باقی ماند. خشونت در شعایر مذهبی‌شان نمایان نبود و سکوت و رامش‌مندی در چهره خدایانی که بدان‌ها تکریم می‌کردند دیده می‌شد. حتی در روزگار ما، در دامنه جنوب شرقی دکن، دینداری و پارسایی با خدایانی چون کالی^۳ و دورگا^۴ نشان داده می‌شود. این خدایان نماد برکت و باروری طبیعت و نیروهای فعال در آن به شمار می‌روند. عناصر نرینه نیز به واسطه نماد فالوس^۵ یا لینگام^۶ پرستش می‌شوند. اهمیت و نفوذ اشکال مادینه ایزدان (یعنی ایزدبانوان) در این جامعه، نشانه اجتماعی مبتنی بر ساختار مادرسالارانه است.

1. Totemism

۲. Pujā پرستش و عبادت در هندوئیسم. نک. جان آر. هینلز، *فرهنگ ادیان جهان*، ترجمه گروه مترجمان، با سرویراستاری ع. پاشایی، قم، دانشگاه ادیان و مذاهب، ۱۳۸۶، ص ۱۶۴. (م)

3. Kālī

4. Durgā

5. Phallus

۶. Liṅgām نمادی از آلت تناسلی شیوا است که در فرقه شیواپرستان تقدس دارد، نه مطلق آلت تناسلی مذکر. (م)

نقاشی تریچینوپولی، سده ۱۹ میلادی

دورگا پرتین‌گیرا (Durgā Pratyāṅgirā) یکی از بسیار هیئت‌های وحشت‌باری است که همسر شیوا به خود می‌پذیرد. او بر پدماسته‌ای (Padmāsana) مرصع نشسته و شمشیر و کوس و جام خون و نیزه سه‌شاخ شوهرش را در دست نگاه داشته است. با آن‌که در این هیئت، چون کالی، دندان‌هایی بلند و دهانی آتش‌افروز دارد، نامش در این تجسّد جنوب هندی با متون تنترای پیوند دارد. کالی (سیاه)، در عصر ودایی، نام خدای سیه‌فام آتش بود؛ که شعله‌هایی وحشت‌بار داشت.

معبد قرن سیزدهمی خورشید،
متعلق به ویشنو - سوریه، در کنارک در اَریسا.

این معبد به هیئت گردونه خورشیدی گول‌آسا ساخته شده و بر دوازده چرخ بزرگ، که هر یک از آن‌ها حدود سه متر قطر دارند، استوار است. چرخ نماد این دیدگاه است که زندگی در چرخه‌ای مکرر و جاودان، که یکی از اعتقادات بنیادین هندویی است، در دَوَران است.

سنت آریایی: آیین ودا - برهمایی

ساختار قبیله آریایی، از آغاز حیات اجتماعی‌اش، به عنصر آریایی ویژگی‌هایی خاص بخشیده است. در همه چیز میل به حفظ سلامت اخلاقی قبایل آریایی، در سرزمینی که موفق به فتح آن شدند، دیده می‌شود. آن‌ها میان دشمنانشان، در مقام قبایل فاتح، به تثبیت موقعیت پرداختند. حکومت آن‌ها حکومتی ارتش‌سالار بود و به همین دلیل خانواده را در این جامعه

باید خانواده‌ای پدرسالار در نظر گرفت. قبایل آریایی که در جمهوری‌های کوچک نزدیک به یک‌دیگر می‌زیستند - جمهوری‌هایی که در اصل شهرهایی کوچک یا روستاهایی پراکنده بودند - به معنی واقعی کلمه پیرو و مدافع سنت‌های قبیله‌ای خویش نبودند.

نتیجه این نوع زندگی آن شد که همان طبقات اجتماعی که میان آریایی‌های ایران شکل گرفت، میان آریایی‌های هند، به صورت کاست درآمد؛ نوعی خاص از بخش‌بندی جامعه که به لحاظ نظری تغییرناپذیر و کاملاً نفوذناپذیر بود. دین، به طور نظری، برای هر خانواده وجود فقط یک روحانی را - که می‌توانست نیا یا پدری قدرتمند باشد - روا می‌شمرد؛ و این ویژگی بیش از پیش به دین چهره‌ای طبقاتی و کاستی می‌بخشید. باورداشت‌های مربوط به خانواده به قوت خود باقی بود؛ اما در مناسک و آیین‌های آن تغییراتی ایجاد شد. این تغییر بستگی به آن داشت که خانواده به اشراف جنگاور (کشتیه‌ها^۱) تعلق داشت یا به جامعه روحانیان (براهمن‌ها^۲) یا به عامه مردم (وشیه‌ها^۳) که امور حیاتی جامعه به عهده آن‌ها بود. این تحول و تطور در مسیر جامعه طبقاتی (کاست) با تغییر اندیشه آریایی‌گرایی هند از مرحله «ودایی» به مرحله «براهمنی» آشکار می‌شود؛ اگرچه در این برهه از تاریخ وداها تألیف شده بودند، و اگر غیر از این بود، ما باید روحانیتی با روح اساساً براهمنی را در ذهن خویش مجسم می‌کردیم.

این موارد به اساس باورهای دینی شکل می‌بخشد. آشه^۴ ایرانی که نماد نظم کیهانی و اجتماعی است، در هند به درمه^۵ نامبردار می‌شود. درمه ساختاری اجتماعی، حقیقتی هستی‌شناسانه، راستی و درستی است. هر یک از فرقه‌ها، حتی جینه‌ها و بوداییان، که سنت‌های براهمنی را برنمی‌تابند، درمه‌ای خاص خود دارند و به همان اندازه که در اسطوره‌ها متغیرات فراوان وجود دارد، درون درمه نیز گونه‌گونی‌های بسیار به چشم می‌خورد.

هزارهٔ سوم پیش از میلاد.

مُهر مسطح از سنگ صابون، کشف‌شده در موهنجودارو (با آوانویسی دقیق «مُهن جُدَر» یا «مُهنجُ دَر» Mohen jo daro)، یکی از دو شهر تمدن پیش‌آریایی، نمایانگر آن است که ورزا حیوانی مقدس بوده است. این حیوان اغلب مقابل مجمر مقدس به تصویر کشیده شده است. ماهیت تصویر تاکنون شناخته و رمزگشایی نشده تا بتوان، به کمک آن نشانهٔ کلیدی، راز فرهنگ درهٔ سند را گشود.

مجسمه نیم تنه سنگ
صابون کاهن شاه یا
ایزدی از موهنجودارو.

تمدن درهٔ سند تمدنی سازمان یافته بود و بنا بر مدارک موجود احتمالاً، همانند دیگر تمدن‌های هم‌دوره، کاهنان یا کاهن‌شاهان بر آن حکومت می‌کردند. به باور دانشمندان، بسیاری از ویژگی‌های دین تمدن درهٔ سند در کیش هندو بازمانده است. مثلاً، بخش‌های پوشیده‌تر آیین شیوا آن‌قدر کهن‌تر از عقاید آریایی است که نمی‌توان، حتی به فرض، برای آن ردّی در اندیشه‌های آریایی یافت.

